

Rauf Yekta Bey'in Albert Lavignac ile Yazışmalarının Toplumsal Arka Planı

Ali ERGUR¹

Özet

Müzikoloji çevrelerinde Türk müziğinin Avrupa yayınlarında kapsamlı ve sistemli bir ansiklopedi maddesi olarak tanıtılması özelliğiyle tanınan, Rauf Yekta Bey'in "La Musique Turque" (Türk Müziği) başlıklı makalesi önemli bir referans eser olarak tanınır. Paris Konservatuvarı öğretmenlerinden Albert Lavignac (1846-1916) çok geniş kapsamlı bir müzik ansiklopedisi planlamış ve yayınlamıştır. *Müzik Ansiklopedisi ve Konservatuar Sözlüğü* başlığını taşıyan bu eser, 1913-1922 yılları arasında yayınlanan birinci ve 1925-1931 yılları arasında yayınlanan ikinci ciltten oluşur. Birinci cilt müzik kültür ve tarihine ağırlık vermektedir. Lavignac, yalnızca Avrupa müziğiyle yetinmeyip dünya müzik geleneklerini derleyen bir eser oluşturmak istemiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin müzik kültürünü özetleyen bir makale siparişi vermek için zamanın en yetkin isimlerinin başında gelen Rauf Yekta Bey'e başvurur. Rauf Yekta Bey teklifi kabul eder; ancak yazım süreci, bir yandan siyasi istikrarsızlıklar diğer yandan Rauf Yekta Bey'in kişisel sorunları, planlanan yazım sürecinin tam zamanında bitirilmesini engeller. Ekonomik ve ailevi sorunlar, hastalıklar, yerine getirmek zorunda olduğu çeşitli başka işler, Rauf Yekta Bey'in, ansiklopedi maddesi için Lavignac'la üzerinde anlaştığı teslim tarihinin sürekli ileri atmasına neden olur. Rauf Yekta Bey terekesinde bulunan bir dizi mektup, bu gecikmeler ve engellerle dolu yazım sürecinin doğrudan belgeleri olarak, iki müzik insanının nezaketi hiçbir zaman bırakmadan, birbirlerine iltifatlar kadar eleştirel ifadeler de yazdıklarını kanıtlamaktadır. Elimizdeki belgeler, Albert Lavignac'tan Rauf Yekta Bey'e, çoğu daktiloda bazıları elde yazılmış mektuplardan oluşmaktadır. Rauf Yekta Bey'in Lavignac hitaben yazdığı mektuplar elimizde mevcut değildir. Onun talep ve ifadelerini dolaylı olarak elimizdeki Lavignac mektuplarından kısmen çıkarılabilmekteyiz. Bununla birlikte, bu belgeler kaçınılmaz olarak tek yönlü bir iletişim anlamına gelmektedir. Bu kısıtlılığa karşın, Lavignac mektuplarından *La Musique Turque* maddesinin yazılma hikâyesini takip edebilmekteyiz.

¹ Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi. aergur@gsu.edu.tr
DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0132

Bu bildiri, 1909- 1914 arasındaki madde yazımı ve 1934 yılına kadar devam eden telif ödeme sürecinin belgelerindeki ayrıntıları ortaya koyarken dönemin toplumsal bağlamı tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Rauf Yekta Bey, Lavignac, La Musique Turque, Müzik Ansiklopedisi, Türk Müziği Tarihi.

Abstract

Rauf Yekta Bey's article titled 'La Musique Turque' (Turkish Music), which is known in musicology circles for its feature of promoting Turkish music as a comprehensive and systematic encyclopedia in European publications, is recognized as an essential reference work. Albert Lavignac (1846-1916), one of the teachers of the Paris Conservatory, planned and published a very comprehensive encyclopedia of music. This work, titled 'Music Encyclopedia and Conservatory Dictionary,' consists of two volumes, the first published between 1913-1922 and the second published between 1925- 1931. The first volume focuses on music culture and history. Lavignac wanted to create a work that compiles not just European music but also world music traditions. At this point, he applied to Rauf Yekta Bey, one of the most competent names of the time, to order an article summarizing Turkey's music culture. Rauf Yekta Bey accepted the offer; however, the political instability of the time, on the one hand, and Rauf Yekta Bey's personal problems, on the other, prevented the planned writing process from being completed on time. Economic problems, family issues, illnesses, and various other works he has to fulfill caused Rauf Yekta Bey to constantly push forward the deadline he agreed with Lavignac for the encyclopedia article. A series of letters in the estate of Rauf Yekta Bey, as direct documents of this writing process full of delays and obstacles, prove that two musical people never ceased to be polite and wrote critical expressions as well as compliments to each other. The documents we have consist of letters from Albert Lavignac to Rauf Yekta Bey, mostly typewritten and some handwritten. We do not have the letters Rauf Yekta Bey wrote to Lavignac. Therefore, we can only partially deduce his demands and statements indirectly from the Lavignac letters. However, these documents inevitably mean a one-way communication. Despite this limitation, we can follow the story of writing La Musique Turque from Lavignac letters. This paper aims to discuss the social context of the period while revealing the details in the documents of the article written between 1909-1914 and the royalty payment process that continued until 1934.

Keywords: Rauf Yekta Bey, Lavignac, La Musique Turque, Music Encyclopedia, History of Turkish Music.

Giriş

Türk Makam Müziği'nin modernleşme sürecinin en önemli aktörlerinden biri olan Rauf Yekta Bey, bu niteliğine uygun olarak, bir yandan tarihsel birikime bütün derinliğiyle vâkıf bir özellik arz etme, diğer yandan müziği çağdaş koşullar içinde yeni ifade biçimlerine uyarlama çabasını gütmüştür. Nitekim, modern tutum yalnızca geleceğe dönük bir ilerlemecilikten ibaret değildir; aynı zamanda geçmişin sistemli bir tasnifini de içerir. Bu özellik, son dönem Osmanlı aydınlarının genel özelliği olarak saptanabilir. Özellikle müzik alanında, on dokuzuncu yüzyıl son çeyreği içinde doğup yetişenler, Türk Makam Müziği'nin tarihinin yazımı, kuramının modern bir anlayışla rasyonel temellere dayandırılması, müzikal mirasın bilimsel anlamda tasnifi ve çağın eğilimlerine uygun olarak denemelere girişilmesi gibi birbirini tamamlayan etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. Kuramsal, müzikolojik tarihsel çalışmalara girişmeler dahi, bu dönemin müzik insanları, değişen bir modern şehir hayatının duyarlılığına hitap eden yeni bir beste üslubunu da geliştirmişlerdir. Ayrıca, bu müzik insanları, makam müziğine çok kapsamlı bir şekilde hâkim olmanın yanı sıra, Avrupa müziğinin tarih, pratik ve kuramını da biliyorlardı. Rauf Yekta Bey, bu çok boyutlu sanatçı-aydın tipinin en temsil edici örneklerinin başında zikredilebilir. Onun hem yetişme koşulları hem sanat icra ettiği ortam, birçok kaynaktan beslenerek, müzik tasavvurunu bilimsel bir temele yerleştirmeye dayalı olmuştur. Rauf Yekta Bey, sanat üretiminin yanı sıra makam müziğinin tarih ve kuramı alanlarında çok önemli eserler vermiştir. Bunlar arasında, Türk müzikoloji yazınının uluslararası alana açılmasını sağlayan ünlü çalışması “La musique turque” makalesi özellikle vurgulanmalıdır. Bu eser, Türk Müziği'nin tarihi, çalgıları, icra biçimleri ve ses sistemi üzerine kapsamlı bir tanıtım metni olarak kurgulanmıştır. Makale, Paris Konservatuvarı eğitmenlerinden, müzik insanı Albert Lavignac'ın hazırladığı, dünyanın bütün müzik geleneklerini kapsayan hacimli ansiklopedisinin içinde bir madde olarak kaleme alınmıştır. Döneminin önemli müzik otoritelerinden bir olan Lavignac'ın böyle bir teklifi götürmesi, Rauf Yekta Bey'in yurt dışına taşan belli bir tanınırlığı olduğunu kanıtlamaktadır. Yirminci yüzyıl başındaki iletişim olanakları göz önüne alındığında, mektup neredeyse yegâne haberleşme biçimi olarak kullanılmıştır. Nitekim, Albert Lavignac, Rauf Yekta Bey'e makale yazım teklifini ve ardından gelen uzun bir editöryal yazışmalar dizisini mektup aracılığıyla iletmiştir. Rauf Yekta Bey'in terekesinden müzik tarihçisi ve müzikolog Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz'e intikal eden bir dizi mektup, Lavignac ile Rauf Yekta Bey'in, ansiklopedinin hazırlanma sürecindeki haberleşmelerini kısmen açığa çıkarmıştır. Eldeki mektuplar toplam elli iki adet olarak tespit edilmiştir. Mektuplaşma 1909 yılında başlamakta, Lavignac'ın 1916'daki ölümüne kadar devam etmekte, daha sonra ise Delagrave yayınevinden Rauf Yekta Bey'e gönderilen notlar ve satış raporları 1934 yılına kadar devam etmektedir. Mektupların tamamı Albert Lavignac'ın

Rauf Yekta Bey'e yazdıklarından oluşmaktadır. Rauf Yekta Bey'in yazdıkları ise elimizde mevcut değildir. Yalnızca bir mektubun boş arka sayfasına Rauf Yekta Bey, Lavignac'a yazacağı karşılığın müsveddesini not almıştır. Bunun dışında mektupların tamamı tek yönlüdür. Her ne kadar Rauf Yekta Bey'in Lavignac'a verdiği yanıtlar elimizde değilse de mevcut mektuplar, ikilinin tartıştığını konularının yanı sıra, dönemin sosyo-ekonomik ortamını ve siyasi bağlamını okura hissettirmektedir. Mektupların bu bireysel olanı aşan yönü göz önüne alınarak, Lavignac'tan Rauf Yekta Bey'e yazılanları, hem ikilinin ansiklopedi maddesi yazımı konusundaki iletişimleri bağlamında, hem fonda hissedilen toplumsal olaylar sahnesi olarak inceleme hedefi güden bildirimiz, belgesel anlamda da mütevazı bir öncü olma amacını benimsemiştir. Mektupları dokuz ana tema etrafında toplamak mümkündür: (1) Teklif; (2) çalışma kültürü; (3) engeller (savaşlar, hastalıklar); (4) Fars Müziği konusu; (5) dans (Çingene müziği konusu); (6) üslup; (7) plaklar ve gramofon; (8) Şeyh Atâullah Efendi'nin ölümü; (9) Vatan Şarkısı armonizasyonu. Bu temaların bazıları bir tek kez geçmekte, bazıları ise uzun sürede tekrar eden nitelik arz etmektedir. Her durumda bu temalar, yalnızca iki müzik insanının belli bir amaca yönelik iletişimini değil, aynı zamanda bir dönemin toplum manzarasını da ortaya çıkarmaktadır.

Teklif

Albert Lavignac (1846-1916) Paris Konservatuarı'nın öğretmenlerinden, armoni eğitiminde önde gelen isimlerden biridir. Müzik tarihi ve müzisyenler üzerine çeşitli araştırmalar yapmış, kitaplar yayınlamıştır. En önemli eseri, bütün dünya müziklerini kapsamayı hedefleyen ünlü *Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire* (Müzik Ansiklopedisi ve Konservatuvarın Sözlüğü) olarak ayrıştırılabilir. Lavignac, bu iddialı projeyi yayınlamaya 1913 yılında başlamış, ancak 1916'daki ölümünden sonra edisyon sürecini yardımcıları ve Delagrave Yayınevi sürdürmüştür. Ansiklopedi iki ana bölümden oluşur: (1) Müzik Tarihi; (2) Teknik-Estetik-Pedagoji. Birinci bölüm 1913-1922 yılları arasında peyderpey yayınlanan beş ciltten oluşur. Toplam 3395 sayfadır. İkinci bölüm ise 1925-1931 arasında altı cilt olarak ve 3920 sayfa olarak yayınlanmıştır. Rauf Yekta Bey'in yazarı olduğu makale, birinci bölümün beşinci cildinde yer alır. Birinci cilt Antik Çağ-Orta Çağ, ikinci cilt İtalya-Almanya, üçüncü cilt Fransa-Belçika-İngiltere (*sic*), dördüncü cilt İspanya-Portekiz konularını kapsamaktadır. Beşinci cilt ise bu konuların (ülkelerin) dışında kalan tüm dünya kültürlerini incelemeye ayrılmıştır. Beşinci cilt yalnızca "Şark" içeriğine sahip değildir; Batı-Avrupa-dışı (kapsanabilen) bütün müzik gelenekleri (örneğin A.B.D.) bu ciltte toplanmıştır. Bu yapılanma, ansiklopedinin iki karşıt özelliğini açığa çıkarmaktadır: (1) Ansiklopedi, sanayi kapitalizminin emperyalist aşamanın doruğunu yaşadığı bir dönemde dünya kültürlerinin bir envanterini

çıkartıp onları tanımayı hedeflemekte; (2) belirgin bir şekilde Avrupa-merkezli bir dünya tasavvurunun izdüşümü olarak, birinci cildi “Batı” adı verilen ideolojik kurgunun kökenleri, beşinci cildi ise onun dışında kalan “diğer” ya da “öteki” kültürlerin sıkıştırılmış keşfi olarak tasnif etmektedir. Kuşkusuz Lavignac gibi değerli müzik insanlarının, bizzat ve mutlaka Avrupa-merkezli bir ideolojiyi yeniden üretmek, sömürgeci bir zihniyeti meşrulaştırmak gibi bir niyetleri olduğu iddia edilemez. Hatta tam tersi, Avrupa-dışı kültürlere merak duyarak çoğulcu bir anlayışa sahip oldukları bile ifade edilebilir. Avrupa-merkezli ve sömürgeci ideoloji, kişilerin iyi niyetli iradelerinin ötesine geçen, Gramsci'nin “alttan akan ideoloji” adını verdiği, hissedilmeyecek ölçüde genelleşmiş ve doğallaşmış bir anlayış olarak işlev görür. Lavignac'ın bu girişimi de yine on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, örneklerini sanatın farklı dallarında sıkça gördüğümüz Avrupa-dışı kültürlere olan merak tutumunun bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Böylece Batı-Avrupa kültür bağlamı, dünya hâkimiyetini küresel bir envanter çıkararak ilân etmekte hem kendini merkeze yerleştirerek Aydınlanmacı-evrimci düşünürlerde gördüğümüz gibi, sanayileşmiş Avrupa'yı insan uygarlığının en gelişmiş hâli olarak tasavvur etmektedir. Lavignac'ın ansiklopedisini bu ikili işlev kapsamındaki kültür girişimlerinden bir olarak nitelemek yanlış olmaz. Ancak diğer yandan, küresel kültürün temellerinin atıldığı bir çağın ürünü olarak da değerlendirmek gerekir. Bu kapsamda, Albert Lavignac, ortak tanıdıkları Jules Rouanet (1858-1944) aracılığıyla, Türk Müziği makalesini yazabilecek en yetkin isimlerden biri olarak Rauf Yekta Bey'i tespit etmiştir. Bunun üzerine, Lavignac, Rouanet'den bahsederek kendisiyle iletişim kurduğunu belirterek Rauf Yekta Bey'e 22 Aralık 1909 tarihinde bir mektup yazmıştır. İkilinin arasındaki yazışma sürecinin başlangıcını oluşturan bu mektup, Lavignac'ın, projesini ve yazım koşullarını tanıtmayı hedeflemektedir. Rauf Yekta Bey'e Türk Müziği maddesini yazmasını teklif etmenin yanı sıra (daha sonra ısrarla tekrar edeceği) Fars Müziği (“La musique persane”) konusunda da katkı yapmasını teklif etmektedir. Ansiklopedide resimli örneklerle yer verileceğini, bunların çizim ya da fotoğraf olabileceğini belirtmekte, ancak bunları önceden görmek istediğini ifade etmektedir. Ansiklopediye 97 yazarın katkıda bulunacağını, telif koşullarını tanıtmaktadır. Mektup daktilo ile yazıldığı için tereddüde daha az yer olmakla birlikte, telif oranının binde on (“10 00/0” (Fransızca yazım)) olması yadırgatıcı görünmektedir. Lavignac, madde yazımı için bir örnek olmak üzere, ünlü besteci Camille Saint-Saëns'ın yazdığı “Traité”yi (kuram kitabı) mektuba ek olarak yolladığını belirtmektedir. Bunun kopyasının olmadığını, o yüzden geri almak üzere yolladığının özellikle altını çizmiştir. Ansiklopedi'nin ayrıntılı tanıtımından sonra, Rauf Yekta Bey'den yanıt olarak kısa bir telgraf beklediğini istemektedir.

Rauf Yekta Bey, bu telgrafta üç seçeneğe sahiptir: (1) “Turque” (“Türk”: Türk Müziği’ni yazmayı kabul anlamında); (2) “Turcs Persans” (“Türkler, Farsîler”: Türk Müziği’nin yanı sıra Fars Müziği’ni yazmayı kabul anlamında); (3) “Non” (“Hayır”: Yazmayı kabul etmeme anlamında). Son olarak, Lavignac, mektubu daktiloyla yazmak zorunda kalmasından dolayı özür dilemekte, gözlerinin iyi durumda olmaması nedeniyle (muhtemelen ilerleyen diyabet hastalığının sonuçlarından) bu yola başvurmak zorunda kaldığını belirtme gereğini duymaktadır. Dönemin nezaket anlayışını ve üslubunu açığa çıkarması açısından bu küçük vurgu önemsenmelidir. Bu son nezaket ifadesinin el yazısıyla eklenmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Rauf Yekta Bey’in nasıl yanıt verdiğini, istendiği gibi bir telgrafta mı karşılık verdiğini bilmemiz mümkün değildir. Ancak, bu makale yazıldığına ve yayınlandığına göre, Rauf Yekta Bey’in, Lavignac’ın teklifini, istenen şekilde kabul ettiğini varsaymak yanlış olmayacaktır. İlk yanıtta Fars Müziği maddesine bir yanıt vermediği de daha sonraki yazışmalardan anlaşılmaktadır. Lavignac, yazım süresi için beş ay olmasını makul bulmaktadır. Yazışmalar boyunca, bu koşulların yerine gelmesine birçok etkenin engel çıktığı görülmektedir.

Engeller

Rauf Yekta Bey’in Lavignac’ın müzik ansiklopedisi için hazırladığı Türk Müziği makalesinin yazım süreci planlanandan uzun ve engellerle dolu olmuştur. Dönem, Avrupa’nın siyasi istikrarsızlık, Osmanlı Devleti’nin çöküş ve dağılma sürecine denk gelmekte, ciddi ekonomik ve maddî yetersizliklerin hissedildiği bir ortam sunmaktadır. Rauf Yekta Bey, makalenin yazımı için gereksinim duyduğu kaynaklara erişmekte güçlükler yaşamıştır. Genel anlamda bir ekonomik darboğazı hem kişisel olarak hem toplumsal düzeyde hissetmiştir. İmparatorluk çözüldürken yaşanan bir dizi savaş hem ekonomik sarsıntılara yol açmış hem iletişimi zorlaştırmıştır. Yanı sıra, yine savaş ve yoksulluğun getirdiği sorunlar arasında salgın hastalıklar önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, Rauf Yekta ve ailesi de 1910 yılında İstanbul’da salgın hâline gelen kızamık hastalığına yakalanmışlar, bu da yazım sürecini aksatan etkenlerden biri olmuştur. Rauf Yekta’nın şeyhi Atâullah Efendi’nin ölümü de yine bir başka yavaşlatıcı etken olmuştur. Buna göre, “La musique turque” makalesinin yazımı sırasında süreci yavaşlatan etkenleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür: (1) Savaşlar ve siyasî istikrarsızlıklar; (2) hastalıklar; (3) ölüm.

Savaşlar ve siyasî istikrarsızlıklar: İlk mektupta belirtilen yazım süresine Rauf Yekta Bey’in uyamadığı, birçok kez uzatma talep ettiği, hatta Lavignac’ın müsamahalarına rağmen süreyi çok uzun zamana yaydığı görülmektedir. Mayıs 1910’da bitmesi planlanan makale yazımının yıllar boyu sürdüğü görülmektedir. Bu gecikmenin önemli nedenlerinden biri, siyasî istikrarsızlıklar olarak belirtilebilir. Bu konudaki ifadeleri 4 Ekim 1911, 30 Ocak 1912, 23

Mayıs 1912, 26 Ekim 1912, 26 Kasım 1912, 20 Ocak 1913 ve 14 Şubat 1913 tarihli mektuplarda açıkça görülmektedir. Daha en başta 4 Ekim 1911 tarihli mektupta, Lavignac'ın, Rauf Yekta Bey'in savaşı nedeniyle ruh halinin iyi olmasına anlayışla yaklaştığını, ancak bu yavaşlıkla çalışmasının kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Bu mektupta Lavignac alenen "size yalvarıyorum" diye hitap ederek, makalenin bir an önce bitirilmesi gerektiğini hatırlamaktadır. Bir sonraki mektupta "ne zaman 'son' kelimesini koyacaksınız?" diyerek ironik ama örtük bir şekilde sınırlı bir üslupla Rauf Yekta Bey'e baskı yapmaktadır. Bu arada, Rauf Yekta'nın Fars Müziği kısmını yazmayı kabul ettiği ancak buna vakit bulamadığı anlaşılmaktadır. Rauf Yekta Bey, art arda gelen savaşlar, özellikle Balkan Savaşları yüzünden yazıp bitirdiği kısımları Ceza-yir üzerinde Fransa'ya ulaştırmak zorunda kalmaktadır. Savaşlar, iletişim ve ulaştırma olanaklarını kısıtlamakta, maddî güçlükler yaratmaktadır. Zorluklara rağmen 26 Ekim 1912 tarihli mektupla, Lavignac, bir çalgının prova çizimini yolladığını belirtmekte, bunun için onay beklemektedir. 23 Mayıs 1912 tarihli mektupta, Türkiye maddesinin çok uzamış olduğu anlaşılmaktadır. 26 Ocak 1913 tarihli mektup birkaç hususta ilginçtir: Albert Lavignac'ın ciddi sağlık sorunları yaşadığı anlaşılmaktadır. Bacağının kesilmesi tehlikesi vardır. Mektupta, Lavignac, Rauf Yekta'ya iyi dilekleri için teşekkür etmekte, şimdilik ampütasyon gerekmediğini vurgulamaktadır. Aynı mektupta Rauf Yekta Bey'in (muhtemelen Balkan Savaşı yenilgilerinin ardından) "vatanperver üzüntülerini" anladığını ifade etmekte, kendisinin de "Almanya'nın bizi zâlimce parçaladığı" diye nitelediği 1870 savaşının bir muharip gazisi olduğunu eklemektedir. Yine aynı mektupta, Rauf Yekta Bey'in Fars Müziği maddesini yazmak için talep ettiği anlaşılan gramofon ve plakların temini konusuna açıklık getirilmektedir. Rauf Yekta, önceki mektupta, Lavignac'ın, plakların Tahran'dan gönderilmesinin Paris'ten gönderilmesinden daha zor olduğunu ifade ettiğini, bunu da bir şaka olarak belirttiğini sanmıştır. Lavignac, cevaben, acılar içinde kıvranırken dostlarına şaka yapacak hâli olmadığını, sahiden Tahran'dan plak temininin zor olması nedeniyle, bedelini kendi karşılayıp daha sonra paranın iadesini talep ederek plaklar ve gramofonun Paris'ten yollanacağını belirtmektedir. Rauf Yekta'nın yalnızca iletişim konusunda değil, kaynaklara ulaşma hususunda da ciddi zorluklar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Hastalıklar: Yazım sürecine engel olan etkenlerin arasında hastalıklar önemli bir yer tutmaktadır. İstanbul'da ve Rauf Yekta Bey'in çevresinde salgın hastalıklar, Lavignac tarafında ise kronik diyabet hastalığı, o yıllarda insülin tedavisinin mevcut olmadığı göz önüne alınırsa, müzik insanının sağlık durumunun tedricen kötüleşmesine yol açmıştır. Mektuplarda sıklıkla Lavignac'ın sağlık sorunları dile gelmektedir. Rauf Yekta Bey'in Lavignac'a yazdığı mektuplar elimizde bulunmamakla birlikte, bir mektubun arka sayfasına mürekkepli kalemle el yazısıyla bir müsvedde hazırlanmıştır. Rauf Yekta Bey'in daha sonra

temize çekmiş olduğu tahmin edilen bu müsvedde, elimizde bulunan tek cevap mektubu örneğini oluşturmaktadır. 23 Mayıs 1910 tarihli mektubun arkasına yazılmış (en az bir hafta sonrasının tarihine ait olması gereken) müsveddede, Rauf Yekta Bey, o âna kadar ancak kırk sayfa yazabilmiş olduğunu; zira o sıralar özellikle Asya yakasında yaygın olan çok bulaşıcı kızamık hastalığına, eşi ve iki çocuğu gibi yakalandığını belirtmektedir. Bu nedenle 1 Temmuz tarihine kadar (Lavignac, aynı mektupta bu tarihin son teslim günü olduğunu hatırlatmaktadır) metnin tamamlanmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Rauf Yekta, ayrıca işyerindeki sorumluluklarının yazım sürecini aksattığını eklemektedir. Sözüne sâdık kalamadığı için büyük üzüntü duyduğunu, bu nedenle iki aylık ek süre talep ettiğini belirtmektedir. Nitekim bu zorunlu durum karşısında, Lavignac, 8 Haziran 1910 tarihli kısa mektupta, elbette ek süre vereceğini ancak daha fazla gecikme olmasının felaket olacağını ifade etmektedir. Teslimatın küçük parçalar hâlinde, M. Rouanet aracılığıyla yapılabileceğini eklemektedir. Görüldüğü gibi, Lavignac, insanî bir yaklaşım sergilemekte ancak yayın planı konusunda sürekli ve haklı bir endişe yaşamaktadır. Yukarıda zikredilen 20 Ocak 1913 tarihli mektubunda bacağına kesilmesinin şimdilik söz konusu olmadığını belirten Lavignac'ın, 6 Ocak tarihli mektubunda, zaten daha önce ayağının ampüte edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle acı ve öfke içinde olduğunu ifade etmekte, bu nedenle ancak kısa notlar şeklinde yazabildiğini söylemektedir. Tahran plakları konusunun hâlâ çözülmediği, hatta yanlış anlamalarla daha karışık bir hal aldığı aynı mektuptan çıkarsanmaktadır. Lavignac'ın son mektuplarında biri olan 5 Ocak 1914 tarihli olanında yine Rauf Yekta'ya iyi dilekleri için teşekkür etmekte, “beynîne kan hücumu” yaşadığını aktarmaktadır. Bu rahatsızlık durumunun yüksek tansiyon atağı olma olasılığı yüksektir.

Ölüm: Makale yazım sürecini aksatan olaylardan biri de Rauf Yekta Bey'i derinden sarsan, Mevlevî dergâhında şeyhi olan Atâullah Efendi'nin ölümüdür. 19 Ocak 1911 tarihli mektupta, Rauf Yekta Bey'e başsağlığı dileyen Albert Lavignac, “büyük bir ıstırap”a kapıldığını belirtmektedir. Rauf Yekta'ya kendini bırakmaması, hatta işe dört elle sarılarak acısını hafifletmesini tavsiye etmektedir. Lavignac, kuşkusuz bu ifadesinde samimidir; ancak, bu vesileyle, yazarına motivasyon sağlayan, zekice bir psikolojik destek veren editör becerisini sergilediği de gözden kaçmamaktadır. Bu mektuptan bir öncekinde, Rauf Yekta'nın çok gecikmiş olduğunu, 1 Eylül'den beri yeni hiçbir metin göndermediğini, yayıncıya karşı zor durumda kaldığını, bir yayın planı ve numaralandırmasının olduğunu nazik bir asabiyetle vurgulamıştır. Yine de yazarın çok yakını (muhtemelen Rauf Yekta şeyhi için “mon maître” (“ustam”) gibi bir ifade kullanmış olsa gerek) olan bir kişinin ölümüne kayıtsız kalmadığı gözlemlenmektedir.

Özetle, Türk Müziği maddesinin yazım süreci uzun ve engellerle dolu olmuştur. Genel, makro etkenlerin (savaş ve siyasi istikrarsızlıklar) yanı sıra, hem genel (salgın) hem özel nitelik arz eden sağlık sorunlarının Rauf Yekta Bey'in metni zamanında bitirmesine engel olduğu anlaşılmaktadır. Rauf Yekta Bey, uluslararası alanda Türk Müziği'ni tanıtmaya olanağı anlamına gelen bu saygın projede yer almak istemekte, ancak maddî ve konjonktürel koşullar buna büyük engeller çıkarmaktadır. Diğer yandan, Rauf Yekta Bey'in mükemmeliyetçi tutumunun da metnin tamamlanmasına ciddi bir engel oluşturduğu hissedilmektedir. Nihayet, geçim sorunları, dönemsel koşullar, bireysel gerekçeler, Rauf Yekta Bey'in sürekli olarak mazeret sunmasına neden olmuştur. Yazım sürecinin uzaması hem maddî hem kültürel etkenlerin bir bileşimi olarak nitelenebilir.

Fars Müziği Konusu

Albert Lavignac, ilk mektuptan itibaren sürekli olarak, Rauf Yekta Bey'in Fars Müziği maddesini de yazmasını talep etmektedir. Rauf Yekta'nın bu teklifi tam olarak ne zaman kabul ettiği anlaşılmamaktadır. İlk yazışmalardan sonra da bu teklifin devam ettiği dikkate alınır, Rauf Yekta'nın bu teklifi kabul etmek için bir süre beklediği, tereddüt ettiği tahmin edilebilir. Ancak mektuplardaki ifadelerden 4 Ekim 1911 ile 30 Ocak 1912 arasında bir tarihte bu teklife olumlu yanıt verdiği iddia edilebilir; zira 30 Ocak 1912 tarihli mektupta, o güne kadar yalnızca Türkiye maddesiyle ilgili metin yolladığını belirtip Fars maddesine ilişkin hiçbir şey yollamadığından şikâyet etmektedir. Aradaki yazışmada Rauf Yekta Bey'in, Fars Müziği maddesini yazma sorumluluğunu bırakmak istediğini belirttiği anlaşılmaktadır; zira bir sonraki mektupta (12 Şubat 1912), Lavignac sert tepki göstererek, “şu saatten sonra Fars müziğinden affınızı istemek için çok geçtir. Bu saatten sonra yeni bir yazarı nasıl bulmamı istiyorsunuz?” diye serzenişte bulunmaktadır. Fars kısmını daha kısa yazabileceğini belirterek bir esneklik payı tanımaktadır. Ardından “haydi biraz cesaret” diyerek destek vermeye çalışmaktadır. Bunu izleyen birçok mektupta Fars müziği konusu tekrar eden bir *leitmotiv* hâlini almaktadır. Bunun üzerine Rauf Yekta'nın Lavignac'tan bazı kitap ve plaklar talep ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle A. de Lasalle'in “Musique chez les Persans” başlıklı kitabını talep eden Rauf Yekta'ya bu eseri bulmak için çaba sarf eden Lavignac, (22 Şubat 1912 tarihi mektup) birçok kitapçıya sorulduğunu ancak bu kitabın bulunamadığını ifade etmektedir. Aslında Lasalle'in pek de önemli bir yazar olmadığını, aynı yazarın başka eserlerindeki gayri-ciddi üsluptan anlaşıldığını belirterek başka kaynaklara yönelmesini tavsiye etmektedir. Yine de bu mektubun ekinde kısıtlı da olsa bazı kaynaklar yolladığı anlaşılmaktadır. 23 Mayıs 1912'de Türkiye maddesinin henüz bitmediği Fars maddesine ise hiç başlanmadığı anlaşılmaktadır. Lavignac, Rauf Yekta'ya bu gecikmenin onun kayıtsızlığından değil işlerinin çokluğundan kaynaklandığını bildiğini ifade etmektedir. Rauf Yekta'nın istediği

plak kataloğu için yayıncı Compagnie de Gramophone adlı şirketin İskenderiye şubelerinden bilgi almaya çalıştıklarını ifade etmektedir. “Gördüğünüz gibi sizin için çalışıyoruz” cümlesi hem dostâne bir yaklaşım hem bir ironi barındırır gibi görünmektedir. Fars müziği konusunda Rauf Yekta’ya bilgi veren dostunun onu yanlış yönlendirdiği kanısını da eklemiştir. 8 Kasım 1912 tarihli mektupta, Rauf Yekta’nın kendisine bir kartpostal yolladığını belirtmekte, metindeki kişisel ifadelerin çıkarılıp felsefi boyutun öne çıkarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ifade düz okunuşuyla, sanki Rauf Yekta Bey kişisel yorumlarını (muhtemelen Türk Müziği dünyasındaki iktidar ilişkileri ya da husumetler, vb. hakkında görüş beyan etmiştir) Lavignac’a gönderdiği, onun da bütün komite üyeleriyle paylaştığı, kartpostalda yazmış gibi anlaşılmaktadır. Bir kartpostala uzun bir metin sığması mümkün olmayacağı, Rauf Yekta Bey’in de bu yolla metnini yollamasının hem yakışıksız hem anlamsız olacağı göz önünde tutulursa, burada iki ayrı konudan bahsedilmekte; ama sanki aynı konunun devamıymış gibi ifade edildiği görülmektedir. Aynı mektupta Lavignac yine “nerede Fars Müziği?” diye sormaktadır. 26 Kasım 1912 tarihli mektup daha sert bir hitap içermekte, Rauf Yekta altı ay (muhtemelen defalarca uzatılmış son teslim tarihi) gecikmesi olduğu, Fars Müziği maddesinin yazımı için talep etmiş olduğu katalogdan tercihlerini ve siparişini zamanında yapmış olsaydı plakların temin edilebileceğini, ama artık bunları düşünmeden acilen metni yollaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Lavignac’ın asabî üslubu, “defalarca söyledim ama makaleyi acilen sanki gramofon icat edilmemiş gibi yollamanız gerekiyor” ifadesindeki alaycılıkta somutlaşmaktadır. Fars Müziği maddesi ikili arasındaki çeşitli talep ve endişelerle sürmüştür. 12 Aralık 1912’de Rauf Yekta hâlâ plak talebinde bulunmakta, Tahran’dan temin edebileceğini belirtmekte, Lavignac ise “o zaman öyle yapın” demektedir. Buradaki temel sorunun, plak temininin mâliyetinin kimin tarafından karşılanacağı sorusu olduğu sezilmektedir. Bütün iletişimlerin yalnızca mektup üzerinden yapıldığı bir çağda anlaşmanın birçok kez mümkün olmaması, tartışmanın çıkmaza girmesi söz konusu olmuştur. Bu mektupta Lavignac “yarım saat tartışmamamız ne yazık!” diye hayıflanmaktadır. Sonunda Rauf Yekta’ya yeniden süre vermekte 20 Mart 1913’e kadar makaleyi teslim etmesini istemektedir. 14 Şubat 1913 tarihli mektupta bu ansiklopedi projesinin yürütücülüğünü on yıldır yaptığını belirtmektedir. Bu mektup, Lavignac’ın Rauf Yekta’yla ilişkisinin ikircikli karakterini açığa vurmaktadır. Mektuplardaki tartışma konularında dostça tutum ile otoriter yaklaşım sürekli bir ikilik olarak kendini hissettirmektedir. Aynı şekilde asabî bir tepkisellik ile nazik bir insanî duyarlılık birlikte yaşamaktadır. Buna mukabil Rauf Yekta Bey’in titizliği ve aynı zamanda zaman yönetimini iyi becerememesi bu anlaşmazlık sarmalına katkıda bulunmuştur. 3 Mart, 7 Haziran, 18 Haziran, 7 Kasım 1912 tarihli mektuplarda Fars Müziği makalesinin teslimi konusu tekrar etmektedir. Fars Müziği makalesinin ne zaman teslim edildiği hakkında, eldeki mektuplardan

tam olarak bir tarih belirlemek mümkün değildir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte mektup akışı kesintiye uğramış görünmektedir. Bu sırada Lavignac'ın sağlığı kötüye gitmiştir. 5 Ocak 1914 tarihli mektup, bu dönemin son belgesi niteliğini taşımaktadır. İkinci grup mektup 1 Haziran 1922 ile 6 Ocak 1934 arasında yazılanlardır. Bunların tamamını, Delagrave Yayınevi'nden Rauf Yekta Bey'e gönderilen satış raporları oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Albert Lavignac 1916 yılında vefat etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın hem kendi yıkıcılığı hem Osmanlı Devleti ve Fransa'nın düşman cephelerde yer alması, diğer yandan Lavignac'ın sağlık durumunun hızla kötüye gitmesi bu iletişimlerin sonunu getirmiştir.

Vatanperver Şarkı (Chant patriotique) Armonizasyonu

Mektuplarda makale yazımıyla ilgili tartışmaların dışında ikincil bazı konular da geçmektedir. Bu konulardan biri Rauf Yekta Bey'in, Lavignac'ın deyişiyle "chant patriotique" (vatanperver şarkı ya da Vatan Şarkısı) olarak adlandırıldığı eserin çok seslendirilmesini ondan talep etmesidir. 20 Temmuz 1912 tarihli mektupta, Lavignac, Rauf Yekta Bey'in ondan talep etmiş olduğu şarkı armonizasyonunu göndermiştir. Lavignac bunun bir öneri olduğunu, sözleri anlamadığı için ancak bu kadar yapabildiğini belirtmektedir. Çok sesli şarkı besteleme, bunu muhtemelen okul korolarına söyletme amacı gütmeye gibi eğilimlerin bu dönemde belirginleştiği görülmektedir. Nitekim makam müziğini çok seslendirme denemelerinin yine bu dönemde, Ali Rifat Çağatay gibi başka bestekârlar tarafından yapıldığı görülür. Rauf Yekta'nın hem böyle bir arayışta olması hem Lavignac'tan böyle bir ricada bulunabilmesi not edilmesi gereken bir husus olarak değerlendirilmelidir. 14 Ekim 1912 tarihli, Charles Delagrave antetli mektupta, M. Rouanet, Lavignac'la görüşüğünü, Rauf Yekta'nın onun yaptığı armonizasyonu yayınlama kararına çok memnun olduğunu belirtmektedir.

Sonuç

Rauf Yekta Bey ile Albert Lavignac arasında 1909 sonu ilâ 1914 başı arasında yapılan, *Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire* adlı geniş kapsamlı eserde Türkiye maddesini ("La musique turque") yazma konusundaki mektup iletişimi, yalnızca bu konuda değil, dönemin siyasî-toplumsal arka planı hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır. Kuşkusuz her mektuplaşmada benzer bir dönemsel izler bütünü bulunabilir. Ancak Rauf Yekta ve Lavignac'ın mektuplaşmaları, içinde yaşadıkları dönemin büyük dönüşümler çağı olması, siyasî gerilimlerin ve savaşların belirleyici rol oynaması, kişilerin sanat ve düşün hayatının önemli figürleri niteliğini taşımaları, bu mektuplara özel bir tarihsel değer yüklemektedir. Mektupların içeriğinin layıkıyla ve bilimsel anlamda tartışılabilmesi için iki taraflı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ancak elimizde Rauf Yekta Bey'in Albert Lavignac'a yazdığı mektuplar mevcut değildir. Yine de Lavignac'ın tek taraflı mektuplarının analitik okunması, Rauf Yekta Bey'in düşünce ve eylemleri hakkında fikir vermektedir. Mektupların tamamına bakıldığında, Lavignac'ın her durumda nazik, ancak örtülü bir şekilde otoriter, kimi zaman belirgin bir asabiyet sergilediği, bunu çoğu zaman ironik bir üslupla dile getirdiği görülmektedir. Mektupların ilk bölümünün (Lavignac-Rauf Yekta arasında 1909-1914 aralığında) önemli bir kısmında iki önemli temanın hâkim olduğu saptanmaktadır: (1) Rauf Yekta'nın Fars Müziği maddesini de yazması konusunda ısrar; (2) Rauf Yekta'nın belirlenen son teslim sürelerine sâdık kalamaması. Lavignac'ın Türkiye'ye ve Türkler'e belirgin bir sempatisi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, özellikle asabileştiği bazı durumlarda etnosantrik ifadeler kullanmış olması da Avrupa-merkezli ideolojinin en iyi niyetli zihinlerde dahi ne denli kökleşmiş olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Rauf Yekta Bey gibi bir kültür figürünün, Avrupa'nın önemli bir yayın etkinliğinde yer alabilmiş olması, Türk kültür dünyasının uluslararası alana açılması ve tanıtılması açısından önemli bir tarihsel dönemeç olarak değerlendirilmelidir. Rauf Yekta Bey, bu ansiklopedi maddesi vesilesiyle, Türk Müziği hakkında yazılmış en kapsamlı ve bilimsel makaleyi kaleme almıştır. Bu makale, bilimsel niteliğinin etkinliği sayesinde günümüzde de bir referans olma değerini korumaktadır.